

تبیین عوامل موثر بر تقویت مردم گرایی گذرها در فضاهای شهری

(مطالعه موردی: محله کوتی شهر بوشهر)^۱

پریسا جانیان پور^۲

نسیم صحرائی نژاد^{۳*}

n.sahraienejad@gmail.com

محسن کافی^۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۶/۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۳/۴

چکیده

زمینه و هدف: یکی از نیازهای بنیادی بشر، ارتباطات اجتماعی است و پاسخگویی به این نیاز و تامین بستر مناسب برای آن، یقیناً مستلزم وجود یک قرارگاه کالبدی است. گذرها به عنوان یک فضای شهری نقشی چشمگیر در پاسخ به این بعد از حیات انسان در جوامع شهری دارند چرا که با حمایت از افراد مختلف، قابلیت خلق فضاهای مردم گرا را خواهند داشت. گذر کوتی نیز مانند بسیاری از گذرها در شهرهای تاریخی کشور، در شهر بوشهر، روزگاری مرکز تعاملات و اجتماعات مردم بوده که طی زمان، نابسامان شده و اراضی آن به صورت متروک رها گشته و کارایی خود را به عنوان بخشی از فضای شهری از دست داده است.

روش بررسی: بنابراین در این تحقیق با استفاده از مطالعات کتابخانه ای، عوامل اجتماعی تأثیرگذار بر حضور مردم در فضاهای شهری استخراج و در مرحله بعدی از مشاهدات میدانی محدوده مورد مطالعه و ۴۸۷ پرسشنامه بر اساس فرمول کوکران برای سنجش نظرات کاربران در این ارتباط استفاده گردید و سپس با بهره گیری از نرم افزار SPSS از روشهای تحلیل عاملی، آزمون پیرسون و واریانس، داده ها تحلیل شد.

۱- این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول با عنوان "طراحی گذر سبز کوتی در شهر بوشهر با رویکرد تبدیل فضای مردم گریز به فضای مردم گرا" و با راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم است.

۲- کارشناس ارشد، گروه مهندسی طراحی محیط زیست، دانشکده منابع طبیعی و محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

۳- دکتری مطالعات منظر، استادیار، گروه مهندسی محیط زیست، دانشکده منابع طبیعی و محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. * (مسئول مکاتبات)

۴- دکتری علوم باغبانی، دانشکده علوم و مهندسی کشاورزی پردیس کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه تهران.

یافته ها: از میان ۲۴ متغیر سنجش شده، ۶ عامل کلیدی موثر بر تقویت فضاهای مردم گرا تعیین گردید. شامل تعاملات اجتماعی، وابستگی مکان، احساس امنیت، افزایش جذابیت های بصری، حس تعلق و هویت مکان. نتایج آزمون ها نشان می دهند علاوه بر همبستگی قوی میان عوامل، آنها بر یکدیگر تاثیر مستقیم دارند.

بحث و نتیجه گیری: بنابراین، با در نظرگیری این عوامل در مدیریت، برنامه ریزی و طراحی این گذر در شهر بوشهر می توان هویت مغفول مانده گذشته آن را احیاء نمود.

واژه های کلیدی: گذر، عوامل اجتماعی، فضای مردم گرا، بوشهر، محله کوتی.

Explanation the Factors Affecting Revival of People-Oriented Passages in Urban Spaces, (Case study: Kuti neighborhood of Bushehr)

Parisa Janianpour¹

Nasim Sahraei Nejad^{2 *}

n.sahraienejad@gmail.com

Mohsen Kafi³

Admission Date: August 31, 2021

Date Received: June 24, 2021

Abstract

Background and Objective: One of the basic human needs is social interaction, and providing a suitable platform to meet this basic need, certainly requires the existence of a physical base. Passages as an urban spaces, play a significant role in responding to this dimension of human life in urban communities through attracting different kind of people, they will be able to creating people-oriented spaces. Kuti Passage in Bushehr, like many others in the historical cities of the country, was once a center of interactions and gatherings of the residents, which over time, was disorganized and they were abandoned and lost their efficiency as part of urban space.

Material and Methodology: Therefore, in this study, using previous literature review, we first extracted social factors affecting the presence of people in urban spaces to design our questionnaire. In the next step, we distributed 487 questionnaire in the Kuti passage to assess users' opinions in this regard. We then used SPSS software for analyzing collected data through factor analysis, Pearson test and Variance.

Findings: Among the 24 variables measured in the questionnaire, 6 key factors affecting the promotion of people-oriented spaces were identified which include social interactions, place attachment, sense of security, aesthetic appeal, sense of belonging and place identity. Our results show that these factors have strong correlation and also direct influence on our dependent variable.

Discussion and Conclusion: By considering policies that can help to promote each of these six factors in management, planning and redesigning this passage, we can regenerate its former neglected identity.

Keywords: Kuti Neighborhood, Bushehr, People-Oriented Space, Social Factors, Passage.

1- M.Sc. Environmental Design, Department of Environmental Engineering, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2- Assistant Professor, Department of Environmental Engineering, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. *(Corresponding Author)

3- Professor of Horticultural Science, Department of Horticulture, University of Tehran, Tehran, Iran.

مقدمه

در مقابل آن‌ها فضاهایی باز و فاقد امنیت ایجاد شده که تنها عده کمی از افراد کهنسال، اوقات خود را در این مکان‌ها می‌گذرانند. از این رو، به دلیل موقعیت ویژه این گذر در بافت تاریخی و مرکزی شهر و همچنین وجود جاذبه‌های گردشگری در اطراف آن، احیا و تقویت ویژگی مردم‌گرائی آن به گونه‌ای که در گذشته وجود داشته، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از این رو، در پژوهش حاضر به این پرسش اصلی پاسخ داده خواهد شد که "چه عواملی بر تقویت مردم‌گرایی گذر کوتی تاثیر گذار است؟" و جهت پاسخگویی به این سوال، هدف این تحقیق علاوه بر تبیین و بازشناسی عوامل موثر بر تقویت مردم‌گرائی در محله و گذر تاریخی کوتی در شهر بوشهر، تعیین میزان اثرگذاری و اولویت هر یک از این عوامل و در نهایت نحوه ارتباط میان آنهاست. بنابراین پس از درک دانشی و وجوه مشترک دیدگاه‌های نظریه پردازان مختلف به شناخت این معیارها و نحوه تاثیرگذاری هر یک از آنها بر خلق فضای مردم‌گرا در محله کوتی در استان بوشهر، پرداخته خواهد شد.

۱- مبانی نظری

۱-۱- گذر

گذرها راه‌های ارتباطی عمده و اصلی هر بافت تاریخی اند که نقش، به‌سزایی در هدایت حرکت پیاده در درون بافت داشته و عناصر کارکردی و فعالیت‌های اصلی را در بدنه‌ی خود جای داده‌اند و به این ترتیب مکان‌هایی را جهت برقراری تعاملات اجتماعی و گذراندن اوقات فراغت شکل می‌دادند. گذرها در واقع راه‌هایی بودند که از بین محلات عبور کرده و آنها را به یکدیگر و مرکز شهر و سایر فضاهای جمعی متصل می‌کردند. از همین رو، گذرها ستون فقرات بافتهای تاریخی شهری به‌شمار می‌رفته‌اند که علاوه بر مرتبط ساختن فضاهای جمعی به هم، کاربری‌های مهم شهری را نیز در کنار خود جای می‌دادند. (۳) در گذشته، این مراکز برای ساکنان محله، بستری مناسب برای تقویت روابط اجتماعی بود، زیرا فعالیت‌ها و فضاهای مرتبط با زندگی روزمره ساکنان در آن مستقر بود. به این ترتیب پس از پدید آمدن الزام حضور در آن باعث می‌شد

در جهان امروز، افزایش کیفیت زندگی شهروندی و حیات مدنی در فضاهای شهری، یکی از مهمترین چالش‌های پیش‌رو برای طراحان محیط و برنامه‌ریزان شهری محسوب می‌شود. در این میان، محلات به عنوان بنیانی اجتماعی با مفاهیمی چون زندگی اجتماعی و احساس تعلق به مکان همراه بوده‌اند. به این معنا که محلات به عنوان یک بلوک ساختمانی نقش مهمی در تحکیم پیوندهای اجتماعی و گذراندن اوقات فراغت ساکنان در هسته‌ای به نام گذر، در محله داشتند. (۱) اما پیرو تحولات در بافت‌های کهن در دوران معاصر و جایگزین شدن بافت‌های جدید به جای محیط‌های شهری قدیم، نقش و جایگاه این فضاها که همواره از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار بوده‌اند، کاسته شد. در واقع، بازتاب این تغییرات شکل‌گیری فرآیندی دو سویه در این گذرهای شهری بوده است. از یک سو نادیده انگاری ارزش‌های اجتماعی و محیطی نهفته در دل بافت‌های کهن و از سوی دیگر بی‌توجهی به الگوهای جاری در سیستم‌های محیطی، موجب تبدیل گذرها به فضاهایی مردم‌گریز شد. در این میان مردم‌تنها در نقش عابران این فضاها هستند و مکث و تعامل به اندازه کافی و لازم در این معابر اتفاق نمی‌افتد. در نتیجه این فضاها با گذر زمان رو به زوال رفته و در مواجهه با این تغییرات به تدریج عاری از زندگی اجتماعی شده‌اند. گذر کوتی در بافت تاریخی بوشهر، در گذشته زمینه ارتباط متوالی بین افراد را به وجود می‌آورده و در نتیجه امکان تأمین بسیاری از نیازهای عاطفی و روانی افراد در آن وجود داشته است. روابط اجتماعی بادوام، حضور خرده فرهنگ‌های تعامل و همیاری، حفظ حریم و حرمت از علائم زنده پویایی و زندگی اجتماعی در گذشته بوده که در ۲۰ سال اخیر رو به زوال و نابودی رفته است. (۲) در واقع، در طی دهه‌های اخیر با پیشرفت تکنولوژی و تغییر در روند زندگی شهروندان در شهرهای مختلف جهان و به تبع آن در شهرهای بزرگ ایران فضاهای شهری در مسیر تحول و فرآیند گذار نوین خود از سنت به مدرنیته، دستخوش تغییرات و دگرگونی‌های شگرفی گردیده‌اند. گذر کوتی مانند بسیاری از گذرها در شهرهای تاریخی کشور روزگاری مرکز تعاملات و اجتماعات مردم بوده که با گذشت زمان، نابسامان شده و اراضی آن به صورت متروک رها گشته و

شکل گیری بازارهای خطی که از شاخصه های شهر ایرانی است، وجود گذرهائی است که در آن راستا شکل گرفته اند. (۶) با توجه به تعاریف ارائه شده در این بخش می توان ذکر کرد که در نواحی مسکونی تاریخی در جنوب ایران، اگر امکان انتخاب بین نشستن در حیاط خانه و استفاده از فضای باز یک محله، وجود داشته باشند، مردم اغلب گزینه دوم را که امکانات بیشتر و جذابتری نظیر دیدن و دیده شدن توسط افراد مختلف و امکان تعامل با آنها را در اختیار آنها قرار می دهد، انتخاب خواهند کرد. که این امکانات می تواند از مهم ترین جاذبه های فضاهای باز شهری برای افراد محسوب گردد. از این رو می توان مطرح کرد که گذرها در وهله نخست، بنیانی اجتماعی هستند که براساس روابط، نیازها و رفتارهای اجتماعی انسان ها شکل گرفته و سپس نمود کالبدی یافته است که در این مسیر، همواره سعی در تامین نیازهائی نظیر سکونت، بهبود شرایط اقتصادی از یک سو و پاسخ به نیازهای اجتماعی، فرهنگی و رفتاری انسان از سوی دیگر داشته است و در نهایت نیز منجر به شکل گیری محیطی مطلوب برای سکونت، گذراندن اوقات فراغت، تحکیم پیوندهای اجتماعی، بروز رفتارها و هنجارهای مناسب و به عبارتی افزایش کیفیت زیست انسان ها گردیده است.

۲-۱- فضای شهری مردم گرا

استفاده از واژه های مردم گرا یا اجتماع دوست بیانگر کیفیت فضایی است که مردم را دورهم جمع کرده و امکان تعاملات اجتماعی را برای آنها فراهم می آورد. این واژه ها را همفری اسموند در زمان مدیریت بیمارستانی در کانادا تعریف کرد. (۷) در واقع در سازماندهی فضایی اجتماع پذیر بر اساس نظریه همجواری ادوارد هال (۱۹۶۶)، امکان تماس چهره به چهره برای افراد وجود دارد و فاصله فضاهای تعامل و ارتباط یا نشستن در حد فاصله های اجتماعی-مشورتی است. (۸) در تحلیل اینکه فضاهای شهری چگونه شکل می یابند دو دیدگاه وجود دارد؛ یکی با توجه و تمرکز بر روی انسان است و دیگری با توجه به ساختمان ها و اشیاء، هر دوی این دیدگاه ها به شیوه ای از بالا

که تبدیل به میعادگاه ساکنین گردند؛ به طوری که آنان گذر را حیاط دومی فرض می کردند که با هم محله ای های خود در آن سهیم بودند. این اشتراک، احساس تعلق به محله را نیز در آنان قوت می بخشید. (۴) ردپای مشارکت در نحوه استفاده از فضای آن نیز قابل پیگیری بود، چرا که خود مردم در سازماندهی و نگهداری از آن می کوشیدند و در مواقع خاص با همکاری یکدیگر آن را برای مراسم ویژه ای چون اعیاد و یا عزاداری مذهبی و ملی و غیره تجهیز می نمودند. پس این فضا به هیچ وجه تک عملکردی با غلبه نوع خاصی از کاربری ها و فعالیت ها نبود. شایان ذکر است که این فضاها با سادگی هر چه بیشتری با اطراف خود ترکیب می شدند و وحدت خود را برای عابرین سطوح عمومی و اهالی محلات به تصویر می کشیدند. موقعیت و محل گذر، به غیر از موضوع نحوه دسترسی و کارکرد ارتباطی با مناطق مختلف شهر که اغلب مهم ترین عامل نیز محسوب می شد، به عوامل دیگری از جمله موقعیت محله نسبت به بازار، قدرت اجرایی و مدیریتی بنیانگذاران و اهالی محله نیز بستگی داشت و به همین سبب معمولاً گذرها در محل برخورد مسیرهای اصلی و در فاصله معینی از بازار و یا سایر گذرهای مجاور و همچنین با در نظر گرفتن تاریخ شهر و اندیشه های تاریخی- اجتماعی محلی بوجود می آمدند. معمولاً وسعت این گذرها همواره به ویژگیهای عام شکل دهنده شهر و نیز به نوع خدمات و تاسیسات، آداب و رسوم و اعتقادات، وضعیت اقتصادی اهالی محله و در نهایت به وسعت محله بستگی دارد. (۵) همان گونه که اشاره شده، کارکرد اجتماعی گذرها یکی از مهمترین کارکردهای آنهاست. در حقیقت این مراکز محل گردهمایی ها و تجمع اهالی محله بودند و فضایی را برای گذراندن اوقات فراغت، ترغیب و تحکیم پیوندهای اجتماعی و حس تعلق به فضا، مشارکت و تجمعات مختلف گروهی و مناسبی در محلات را ایجاد می کردند. به دلیل اهمیت گذرها و نقش آنها در عملکرد محلات و شهرها، اغلب خدمات شهری، مراکز محله ها، مساجد بزرگ، بازارچه ها و کاروانسراها در حاشیه گذرها قرار می گرفتند. از همین رو، عمده ترین دلیل

دیدن است، برای دستیابی به فضاهای شهری کارا راهکار دیگری را می توان به کار برد و آن رها کردن این دیدگاه های انتزاعی و تمرکز بر زندگی روزمره در فضاهای مختلف شهر است، چون تنها در این سطح از مطالعات است که قادر به مشاهده و درک تنوع و خود جوشی زندگی روزمره افراد هستیم و معنای محیط و رابطه ی افراد با دیگران در فضاهای شهری و همچنین رابطه ی شهروندان با محیط را درک نمود. (۹) پیش از ورود اتومبیل و شکل گیری شهر سازی نوین، با هدف تجمع، معاشرت نزدیک، روابط مستحکم همسایگی و تجمات غیر رسمی مردم، شهرهای ایران از محله هایی تشکیل شده بودند. ویژگی مهم این محله ها، پیاده محور بودن است. (۱۰) این محله ها تعدادی گذر و زیرگذر پیاده نیز داشتند که به میدان، بازارچه یا بازاری منتهی می شدند که برخی نیز مسقف بودند. هر چه محله ها بزرگتر بودند، ابعاد بازار و ملحقات آن گسترش بیشتری داشت. وجود مغازه ها، قهوه خانه ها و کاروانسراها و ... در بازار، علاوه بر فعالیتهای اقتصادی معمول باعث افزایش تعاملات بیشتر روزانه ی مردم از گذر محله ها می شد. گذرها مکانی برای تعاملات اجتماعی مردم و حافظه تاریخی شهر محسوب می شدند. این مکان ها در طول روز و ایام هفته پذیرای بسیاری از افرادی بودند که همدیگر را می شناختند یا گاهی نیز با هم غریبه بودند، مکانی برای دادوستد، دیدار، خرید و گذران اوقات فراغت مردم بود. از ویژگی های مهم این مکان ها یا به تعبیر الدنبرگ (۱۹۹۹)^۱ "مکان سوم" یعنی جایی غیر از خانه و محل کار، دسترسی راحت و فاصله نزدیک آنها از محل خانه و کار برای همگان بود. ولیکن در دوران معاصر با افزایش فردگرایی، توجه به فضاهای شهری محلی به عنوان محمل انسان های همجوار، در جهت نزدیک تر کردن آنان به یکدیگر و جبران بخشی از تعاملات اجتماعی از دست رفته جاری در بناها و بافت های شهری گذشته، اهمیت بیشتری یافته است. امروزه در شهرهای دنیا، خیابان های سرزنده، بلوارهای زیبا و خیابان های شلوغ فراوانی وجود دارند که همزمان افراد پیاده و نیز سوار بر اتومبیل بسیاری در آنها تردد می کنند. مردمی که همدیگر را

نمی شناسند و از مقابل هم با عجله می گذرند بی آنکه با هم حرف بزنند. خیابان های خلوت و بسیار شلوغ می توانند به عنوان مسیری برای جابجایی تلقی شوند ولی در آنها مکث صورت نمی گیرد و تعاملات اجتماعی کمتری مشاهده می شود. لذا مردم علاوه بر استفاده از خیابان به عنوان فضای عمومی و معبری برای تردد، به مکان هایی نیاز دارند که امن، راحت و قابل دسترس برای بروز تعاملات اجتماعی و معاشرت در فضاهای عمومی با رعایت فرهنگ و قوانین خاص آن منطقه باشد. (۹) از این رو، گذرها به عنوان یک فضای اجتماع پذیر در محلات، نقش مراکز زندگی و فعالیت روزمره افراد محله را ایفا می کنند و منعکس کننده بسیاری از ویژگی های شاخص محله در مقیاس کوچکترند. در این مکان ها، نه تنها امکان ملاقات ساکنان محله بطور مستقیم وجود دارد، بلکه بستری برای بروز فعالیت های مختلف برای افراد محله تامین نموده و زمینه شکل گیری هویت اجتماعی ساکنان را به صورت غیر مستقیم فراهم می آورند.

۳-۱- بررسی عوامل مؤثر بر تقویت مردم گرایی در فضاهای شهری

عوامل اجتماعی، سرزندگی و وجود روح زندگی در فضاهای مختلف شهری، لازمه پایایی این فضاها هستند، که نقش عمده ای را در شکل گیری محله ها ایفا می نمایند. (۱۱) در بازشناسی عواملی که موجب تقویت کیفیت مردم گرایی در یک فضای شهری می شوند، از دیدگاه های مطرح شده توسط صاحب نظران علوم گوناگون در این زمینه استفاده شده است. با معرفی این دیدگاه ها و جمع بندی هر یک از آنها در جدول ۱، این عوامل معرفی شده اند. رالف میلر (۱۹۷۶) معتقد است که «تا زمانی که معنای مکانها در ساختار فیزیکی و فعالیتهایی که در آن رخ می دهد جستجو شود، چیزی یافت نخواهد شد، بلکه باید معنا را در تجربه های انسانها در تعاملات آنها با یکدیگر در یک مکان جستجو کرد.» (همان) تلاش برای خلق تعامل میان انسانها در هر محیط به عنوان یک عامل بالقوه و مهم، می تواند در شکل گیری فضایی مردم گرا تاثیرگذار باشد. اگر چه در دنیای

(۱۳،۲۱،۲۲) بنابر یافته های حاصل از سایر مطالعات نیز، در می یابیم که میزان وابستگی افراد به یک محله نیز، می تواند بر مردم گرا بودن آن محله تاثیر گذار باشد. در واقع، وابستگی مکانی به عنوان رابطه مستحکم میان فرد و محیط اجتماعی او تعریف می شود. (۲۳-۲۵) فرد در مکانی که آن را شبیه به مکان زندگی خود می پندارد، نوعی احساس متصل بودن به آن را دارد، در حالی که هرچه محیط متفاوت از مکان زندگی انسان باشد، احساس بیگانگی با محیط در فرد بیشتر بروز خواهد کرد. به عبارت دیگر، هر مقداری که در یک محیط فرد، احساس خودمانی بودن و تعلق داشته باشد امکان ماندن در مکان را برای فرد افزایش خواهد داد. (۲۶) معنای سکونتگاه بیش از آنکه متأثر از کاربری و عملکرد آن باشد، به احساسات ذهنی (تعلق خاطر) وابسته است. (۲۷) در مطالعه ای دیگر توسط بارتن، نتایج بدست آمده نشان می دهد که هرچه یک محله از ویژگی های طبیعی و جغرافیایی مطلوب تری برخوردار باشد، احساس تعلق بیشتری را در ساکنان خود بوجود خواهد آورد. که علاوه بر ایجاد احساس غرور و افتخار آفرینی ساکنان، می تواند زمینه ای را برای تقویت تعاملات اجتماعی آن فضا ایجاد نماید. (۲۸) بنابراین با بررسی و جمع بندی مطالعات انجام شده در زمینه مردم گرایی فضاهای شهری، می توان نتیجه گرفت که هر کدام از عوامل مطرح شده در این مطالعات، بر ابعاد مختلفی از موضوع تاکید کرده اند. بروز احساس تعلق خاطر به یک مکان، شکل گیری هویت مکانی و وابستگی مکانی برای ساکنین محلات، خلق و تقویت تعاملات اجتماعی، احساس امنیت در محیط و جذابیت های مکانی بر تقویت کیفیت مردم گرایی یک فضا موثر خواهند بود. بنابراین ۶ عامل کلی به عنوان معیارهای اصلی مورد سنجش در این تحقیق و بر اساس نظرات صاحب نظران و اندیشمندان در این حوزه، انتخاب و معرفی شده اند. (جدول ۱)

امروز خلق تعاملات اجتماعی با افراد مجاور محل سکونت یا همسایگان، در مقایسه با گذشته کمرنگ تر شده، اما همچنان به عنوان عاملی مهم در خلق و یا تقویت کیفیت مردم گرایی فضاها می تواند موثر باشد. (۱۴-۱۲) گاهی تعامل فرد با محیط تحت تاثیر ارتباط آن محیط با هویت فردی آن شخص قرار می گیرد. پیوند اجتماعی فرد با یک محیط می تواند به برخی عوامل معنا بخشد به نحوی که مکان را تعریف و بخشی از هویت آن را شکل دهد. بنابراین یک محیط به دلیل ویژگی های شاخص و یا تفاوتی که با دیگر محیط ها دارد، می تواند موجب بروز یک هویت منحصر بفرد در افراد شود. (۱۵) ادراک هویت موجود در یک مکان می تواند بر گرایش به حضور فرد در آن محیط نیز موثر باشد. (۱۶) از سوی دیگر هویت مکان به عنوان یکی از راه های ارتباط میان انسان و مکان، بیشتر متوجه ارضای نیازهای ذهنی و عاطفی بشر است تا نیازهایی که مستقیماً با جسم او در ارتباط باشند. (۱۷) ریموند لودرو (۱۹۷۹) به بررسی شخصیت شهر می پردازد. به اعتقاد او، تداوم حضور افراد در یک فضا و معاشرت با ساکنان در یک محله در گذر زمان و به تعبیری دیگر قدیمی بودن یک محله، موجب شکل گیری احساس امنیت در شهروندان می شود. (۱۸) و شکل گیری احساس امنیت در فضاهای عمومی، احساس مطلوبیت و رضایت محیطی را در افراد تقویت می کند. (۱۹) در مکانی که امنیت در یک محیط وجود داشته باشد، ساکنین آن احساس سرزندگی و پویایی خواهند کرد و افراد با گروه های سنی و جنسی مختلف می توانند حیات شبانه را در آن محیط تجربه کنند. (۲۰) در مطالعات دیگری که توسط صاحب نظران مختلف انجام شده است، عامل جذابیت بصری در یک محیط، با خلق فضاهای مردم گرا رابطه معناداری یافته است. این مطالعات نشان می دهند که جذابیت های بصری و آراستگی در فضاهای شهری می تواند عاملی برای ترغیب به حضور بیشتر افراد در یک فضا و موجب تقویت کیفیت مردم گرایی در آن باشد.

جدول ۱- عوامل شناسایی شده موثر بر تقویت مردم گرایی فضاهای شهری براساس دیدگاه محققین مختلف

Table 1. Identified Factors Affecting Revival of People-Orientation Urban Spaces based on Various Researchers

منابع	تعریف	معیارها
(۱۲)،(۱۳)،(۱۴)	ارتباط اجتماعی انسان ها با یکدیگر در یک مکان مشخص که امکان تعامل و ارتباط مستمر انسان ها با یکدیگر را فراهم می آورد.	تعاملات اجتماعی
(۱۷)،(۱۶)،(۱۵)	ارتباط شناختی بین انسان و محیط فیزیکی او از طریق ایجاد و توسعه الگویی پیچیده از باورهای خودآگاه و ناخودآگاه، عقاید، ترجیحات، احساسات، ارزش ها، تمایلات رفتاری و اهداف	هویت مکانی
(۲۰)،(۱۹)،(۱۸)	حق م ساوی همه کاربران برای حضور مداوم و مستمر افراد در جامعه بصورت ایمن و راحت بدون ترس از وقوع جرم و جنایت	امنیت مکانی
(۱۳)،(۲۱)،(۲۲)	یک مکان بتواند از نظر جلب حواس گوناگون (بصری، بویائی و ...) توجه افراد را جلب نماید و از حضور و استفاده از آن لذت ببرند.	جذابیت مکانی
(۲۴)،(۲۵)،(۲۳)	بازتاب نوع ارتباط فرد با مکان براساس پاسخگویی به نیازهای اوست پتانسیلهای موجود در یک فضا می توانند با ارضا نیازها و اهداف افراد موجب جلب توجه و تحت تاثیر قرار دادن کاربران آن فضا شود.	وابستگی مکانی
(۲۶)،(۲۷)،(۲۸)	پاسخ های احساسی به زمینه ها و شرایط محیطی است که می تواند نسبت به محیط فیزیکی و یا محیط اجتماعی صورت پذیرد.	حس تعلق مکانی

اطراف بوشهر نیز سکونت داشته اند. (۲۹) این محله در دوران معاصر نیز جزء محلات بسیار خوب شهر بوشهر به حساب می آید. همچنین ساختمان شرکت هند شرقی که از زمان کریم خان زند در بوشهر تاسیس شده که به "عمارت کوتی" معروف بوده، در این محله قرار گرفته است. (۳۰)

تصویر ۱- محل قرارگیری محله کوتی در بافت تاریخی شهر بوشهر

Figure 1. Location of Kouti Neighbourhood in the Historical Context of Bushehr

۴-۱- موقعیت محدوده مورد مطالعه در شهر بوشهر

شهر بوشهر به صورت شبه جزیره ای از سه طرف محصور در آب است که همین موقعیت جغرافیائی، شرایط اقلیمی ویژه ای را موجب گشته و مسلماً تأثیرات فراوانی بر شکل گیری بافت شهر داشته است. شهر بوشهر دارای چهار محله تاریخی مهم به نام های بهبهانی، شنبدی، دهدشتی و کوتی است. محله کوتی، بزرگ ترین و قدیمی ترین محله تاریخی در این شهر است که در بخش غربی و جنوب غربی بندر بوشهر قرار گرفته و بخش عمده ای از آن در امتداد ساحل دریا قرار دارد. (تصویر ۱) محله کوتی در دوران حکومت سلسله زندیان، محل سکونت حاکم بوشهر و همچنین محل حضور شرکتهای مختلف و مهم هند شرقی، انگلیس و وابستگان تجاری و سیاسی آن و کنسولگری انگلیس بوده است و سپس ادارات دولتی، مدارس و تجارتخانه ها در آن استقرار یافتند و به همین دلیل، از نظر اجتماعی و فرهنگی، ویژگی خاص نسبت به سایر محلات داشته است. در این محله، عده ای عرب زبان و مهاجرانی از شهرها و بنادر و روستاهای

فوتبال خاکی و غیره. در گذشته کاربری های متنوع تری نظیر سینما ساحل، عکاسی فیروزی و مدرسه معینی و غیره در این گذر وجود داشته که امروزه بسیاری از آنها از بین رفته و به خاطره ای تبدیل گشته اند. مابقی جداره های این گذر را نیز، بناها و ساختمان های شخصی تشکیل می دهند که پیشتر در مالکیت شخصی بوده، اما امروزه اکثر آنها مالکیت عمومی سازمان میراث فرهنگی را دارند. دسترسی پیاده به گذر کوتی از تمامی جهات امکانپذیر است، اگرچه از نظر مصالح و نورپردازی شرایط مناسبی ندارند. دسترسی سواره نیز تنها از طریق جبهه جنوبی محله یعنی خیابان ساحلی است که تفکیک مناسبی میان معابر سواره و پیاده ندارد. لذا این گذر علیرغم وجود بناها و کاربری هایی که از نظر تاریخی و فرهنگی ارزشمند هستند، دارای کاربری ها و بناهای متروکه و فاقد معابر پیاده مناسب و تفکیک دسترسی های سواره و پیاده بوده و همچنین فقدان فضاهای سبز مناسب و فضاهای باز عمومی و فقدان احساس امنیت برای کاربران و عدم برنامه ریزی جهت مناسب سازی فضاها، امروزه حضور افراد در این گذر کم رنگ شده و گردشگران کمتری در این فضا حضور دارند. (۳۱)

۲- روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش از نوع توصیفی- تحلیلی است و از این رو، ابزار پژوهش در بخش نخست، مطالعه اسنادی مهم ترین منابع کتابخانه ای مانند کتب، مجلات، مطالعه اسناد و مدارک مکتوب می باشد. به علاوه در بخش تحلیلی تحقیق حاضر از ابزار پرسشنامه استفاده شده است که هدف آن بازشناسی عوامل موثر بر تقویت کیفیت مردم‌گرایی گذر کوتی و ارزیابی میزان صحت و اولویت بندی آنها از دید ساکنان خواهد بود. جامعه آماری پژوهش، شامل ساکنان محله کوتی بوشهر می باشد. برای تعیین حجم نمونه از جامعه آماری، از فرمول کوکران استفاده شد. با جایگزین نمودن جمعیت آماری در فرمول مربوطه تعداد نمونه های بدست آمده برابر ۴۸۷ پرسشنامه گردید. به دلیل پیش بینی دریافت پرسشنامه های ناقص و نیز داده های غیر قابل استناد از سوی برخی پاسخ دهندگان، نخست تعداد ۵۵۰ پرسشنامه در میان ساکنان به روش تصادفی توزیع گردید

یکی از ویژگی های محله کوتی قرار گرفتن یک گذر تاریخی در دل آن است که در گذشته، مکان بسیار جذابی برای گردشگران از نقاط مختلف بوده است. گذر کوتی، روزگاری نگین شهر بوشهر بوده و به دلیل وجود ساختمان های اداری مهم در گذشته و همچنین تنوع کاربری ها در آن، تمامی مردم بومی و غیر بومی را به بهانه های مختلف جذب می نموده و زمینه تعاملات اجتماعی آنان را فراهم می آورده است. دلیل نام گذاری این گذر نیز وجود تنها بهداری شهر در این محدوده بوده که به زبان هندی به آن "کوتی" می گفتند. اما امروزه این گذر، به دلایل مختلفی از جمله عدم مدیریت و ساماندهی فضاهای مختلف بر اساس نیازهای امروز کاربران و فرسودگی بخش های مختلف، قادر به ایفای نقش تاریخی و گذشته خود نیست. گذر کوتی که به پشتوانه هویت و شان تاریخی اش، مرکزیت مذهبی-مردمی دارد و ویژگی های مختلف فرهنگی، ورزشی و مذهبی را از گذشته های دور درخود حفظ نموده و علیرغم فرسودگی کالبدی، هنوز هم به دلیل قدمت و هویت تاریخی، از نگاه متخصصان ارزشمند است. این گذر تاریخی بعنوان نقطه ای کانونی در بندربوشهر، پتانسیل تبدیل به گذری مردم‌گرا را در مقیاس شهری دارد، نقشی که تا اوایل قرن اخیر در آن جاری بود.

تصویر ۲- بخش مرکزی گذر کوتی یا میدان کوتی

Figure 2. The Central Part of Kuti Passage or Kuti Square

گذر کوتی با مساحت حدود یک هکتار، علاوه بر وجود درختی کهنسال در مرکز آن بعنوان نشانه شهری، دارای بناهای ارزشمند و متعدد تاریخی با کاربری های متنوع است که مهمترین آنها عبارتند از خانه نوذری، مسجد شیخ سعدون، عمارت نجفی، زمین

بوده اند. همچنین حدود نیمی از پاسخ گویان بیشتر از ۲۰ سال در محله سکونت داشتند. ۶۹،۱۵٪ پاسخ گویان نیز متاهل بودند. با توجه به اینکه حد نصاب و بنیاد مقبولیت ضریب قابلیت اتکایی ۰/۸۴۳ به دست آمد، عدد حاضر ضریب قابل قبولی است که دلالت بر اعتبار و پایایی پرسشنامه تحقیق حاضر نیز دارد. لذا نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل آن قابلیت اتکایی بالایی داشته و به عنوان یافته های علمی قابل قبول تلقی می گردند. (۳۴) در این پژوهش از روش ارزیابی اعتبار برای بررسی اعتبار ابزار پرسشنامه استفاده می گردد و برای اطمینان از مناسب بودن داده های پژوهش حاضر به منظور تحلیل عاملی، از آزمون بارتلت استفاده شده است. (جدول ۲) این آزمون هنگامی معنادار است که احتمال وابسته به آن کمتر از ۰/۰۵ باشد. (۳۵) بر اساس جدول ۲، احتمال وابسته پژوهش حاضر صفر می باشد. همچنین KMO یکی از روش های مناسب برای تعیین و تشخیص مناسب بودن داده ها است که مقدار آن همواره می بایست بین ۰ و ۱ باشد. در صورتی که این مقدار کمتر از ۰/۵۰ باشد، داده ها، مناسب برای تحلیل عاملی نبوده و اگر ما بین ۰/۵۰ تا ۰/۶۹ درصد باشد، باید با احتیاط به تحلیل عاملی پرداخته شود و مقدار بیشتر از ۰/۷۰ درصد، گویای همبستگی مناسب میان داده ها برای تحلیل است (۳۶). با توجه به جدول ذیل این مقدار در این تحقیق ۰/۸۶۷ به دست آمده، بنابراین همبستگی میان داده ها مناسب است.

که نهایتاً ۴۸۷ نفر از آنها که به طور کامل پاسخ داده بودند، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. به منظور ساخت پرسشنامه، در ابتدا ۲۴ گویه طرح شد و به منظور بررسی پایایی و روایی هر یک از گویه ها، یک آزمون پایلوت (بررسی آزمایشی اولیه جهت آزمون پایایی و روائی ابزار پرسشنامه) در میان ۴۰ نفر از ساکنان بافت قدیمی و تاریخی محله کوتی صورت گرفت. این مرحله از آزمون صرفاً به منظور ارزیابی قابل فهم بودن گویه ها برای مردم عادی ساکن در بافت های قدیمی شهری است. در این مطالعه، از سوالات بسته و مقیاس لیکرت ۵ درجه ای، استفاده گردید و آیتم ها براساس نمره یک تا پنج و از کاملاً موافقم به کاملاً مخالفم رتبه بندی شدند. (۳۲) دلیل استفاده از مقیاس لیکرت، ساخت آسان آن و پاسخگوئی بر اساس میزان احساس خود نسبت به موقعیت به پرسشنامه است. (۳۳) نهایتاً، داده های بدست آمده از داده های پرسشنامه از طریق نرم افزار SPSS22 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. سپس به منظور آزمون فرضیه تحقیق ابتدا هر یک از گویه ها در این نرم افزار با استفاده از تحلیل عاملی تاییدی به عوامل مشخصی تبدیل شدند و نهایتاً با بهره گیری از ضریب همبستگی دو دویی فرضیات مورد آزمون قرار گرفتند.

۳- یافته های تحقیق

تعداد ۲۴۴ پرسشنامه توسط مردان و ۲۴۳ پرسشنامه توسط بانوان پر شده است که از لحاظ تعداد برابر می باشند. از مجموع پاسخگویان ۳۰/۳۹٪ بین ۱۸-۳۰ سال، ۲۶/۰۷٪ بین ۳۱-۴۰، ۳۰/۳۹٪ بین ۴۱-۵۰ و ۱۰/۸۸٪ بالاتر از ۵۱-۶۰ سال

جدول ۲- نتایج آزمون KMO و بارتلت

Figure 2. KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		۰/۸۶۷
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	۱۳۶۲/۴۷۱
	Df	۱۸۰
	Sig.	۰/۰۰۰

توصیف، تبیین یا توجیه می کند. این مدل مبتنی بر اطلاعات پیش تجربی درباره ساختار داده ها است که می تواند به شکل یک تئوری یا فرضیه، یک طرح طبقه بندی کننده برای گویه ها در

به منظور تحلیل داده های حاصل از پرسشنامه ها در این پژوهش از روش تحلیل عاملی^۱ تاییدی استفاده گردید که در آن فرض می شود داده های تجربی را بر پایه چند پارامتر نسبتاً اندک،

مرحله سوم: در این مرحله برای انتخاب تعداد عاملها، درصدهای تجمعی واریانس به دست آمده توسط هر یک از عاملها ملاک عمل قرار می‌گیرد. بدین معنا تنها عاملهایی قابل قبول است که میزان کافی از درصد واریانس متغیرها را تبیین کنند تا مشخص شود که فاکتورهای شناسایی شده که به عنوان متغیر مورد سنجش در نظر گرفته شده اند، در تحلیل عاملی میزان کافی از درصد واریانس را تبیین می‌کنند یا خیر. (۳۸) در این میان، ستون مجموع^۵ شامل مقادیر ویژه است. اولین عامل همیشه بیشترین واریانس (و بنابراین بالاترین ارزش ویژه را دارد) و عامل بعدی تا آنجا که می‌تواند واریانس باقی مانده را شامل می‌شود. بنابراین، هر عامل پی در پی، واریانس کمتری را شامل می‌شود. ستون دوم درصد واریانس^۶ را نشان می‌دهد. این ستون شامل درصد کل واریانس مربوط به هر عامل است. نهایتاً ستون آخر درصد تجمعی^۷ که شامل درصد تجمعی واریانس خواهد بود که توسط عوامل فعلی و همه عوامل قبلی محاسبه می‌شود. (۴۰) همانطور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود، تعاملات اجتماعی با کسب عدد ۱۷/۴۴٪ بیشترین میزان واریانس را در میان شش عامل شناسایی شده به خود اختصاص داد. این در حالی است که هویت مکانی با کسب ۹/۲۷٪ کمترین میزان واریانس را دارا می‌باشد. همچنین درصد تجمعی برابر ۷۹/۶۳٪ بدست می‌آید که میزان قابل توجهی می‌باشد.

انطباق با ویژگیهای عینی شکل و محتوا، شرایط معلوم تجربی و یا دانش حاصل از مطالعات قبلی درباره داده های وسیع باشد. روش های تاییدی (آزمون فرضیه) تعیین می‌کنند که داده‌ها با یک ساختار عاملی معین (فرضیه) هماهنگ هستند یا خیر. (۳۷) روش تحلیل عاملی شامل سه مرحله است که به ترتیب محاسبات آن بر روی داده ها انجام می‌شود.

مرحله نخست: شامل تعیین تعداد عامل ها است که پس از انتخاب روش تحلیل مولفه های اصلی، برگزیدن مقدار یک به عنوان مقدار ویژه، بررسی نمودار سنگریزه^۸ و در نهایت چرخاندن عامل ها^۹ به روش واریماکس^{۱۰} صورت می‌گیرد. (۳۷) بر اساس مطالعات، ۶ عامل موثر بر تقویت مردم گرایی فضا در این مرحله مورد سنجش قرار گرفت که در جدول ۳ هریک از زیرمعیارها به همراه بارهای عاملی و میانگین آنها آمده است.

مرحله دوم: در این مرحله به بررسی و تحلیل دو به دویی معیارها با استفاده از آزمون پیرسون^{۱۱} پرداخته شده که هدف از آن بررسی ارتباط هر یک از معیارها با معیار دیگر و یافتن ارتباط معنادار میان معیارهای بدست آمده است. جدول ۴ نشان می‌دهد که میان عوامل رابطه قوی دو به دو برقرار است و آنها بر یکدیگر تاثیر مستقیم دارند.

جدول ۳- نتایج آزمون تحلیل عاملی

Figure 3. Factor Analysis Test Results

آلفا	میانگین	Component						زیر معیارها	معیارها
		۶	۵	۴	۳	۲	۱		
۰/۸۶۷	۰/۷۸۱						۰/۷۸۴	از تعامل و آشنایی با همسایگان و کسبه در گذر، احساس شخصیت میکنم.	تعاملات اجتماعی
							۰/۷۰۷	در این گذر آشنایانی دارم که ارتباط با آنها باعث اعتماد به نفس می‌شود.	
							۰/۸۰۲	با افراد در گذر سلام و علیک و احوالپرسی و احساس صمیمیت می‌کنم.	

- 5- Total
- 6- % of Variance
- 7- Cumulative Variance %

- 1- Scree
- 2- Factor Rotation
- 3- Varimax
- 4- Pearson Test

						۰/۸۳۱	از دوستی و رابطه با افراد گذر محلم لذت می برم.	
۰/۸۱۶	۰/۶۱۶					۰/۵۸۹	وقتی به گذر محله وارد می شوم احساس خوبی دارم.	مکانی مکانی
						۰/۶۴۸	با بودن در این گذر احساس می کنم هویت دارم و فرد مهمی هستم.	
						۰/۶۳۹	فضای گذر برای من خاطره انگیز است.	
						۰/۵۹۱	در مقایسه با مکان های دیگر وقتی در این گذر هستم، احساس آرامش می کنم.	
۰/۷۹۱	۰/۷					۰/۷۸۴	هنگام حضور در گذر احساس امنیت می کنم.	امنیت امنیت
						۰/۶۶۲	گذر، مکانی امن به جهت عدم تداخل پیاده و سواره است.	
						۰/۷۴۸	به عنوان والدین نسبت به حضور کودکان در گذر احساس امنیت داریم.	
						۰/۶۰۸	هم محله ای ها در برقراری امنیت در شرایط اضطراری همکاری خوبی می کنند.	
۰/۷۱	۰/۶۵۴					۰/۵۶۳	وجود درخت کهنسال در مرکز گذر باعث جذابیت آن شده است.	جاذبه مکانی
						۰/۶۱۲	وجود ساختمان های تاریخی در سطح گذر باعث جذابیت آن شده است.	
						۰/۷۴۹	وجود فعالیتهای جمعی و بازیهای گروهی در فضای گذر جذابیت دارد.	
						۰/۶۹۳	وجود نشانه ها و المان های ویژه در گذر، سبب افزایش جذابیت آن شده است.	
۰/۷۰۹	۰/۶۷۶					۰/۵۴۹	به علت خو گرفتن به گذر تمایل استفاده از آن را در بیشتر اوقات دارم.	وابستگی مکانی
						۰/۷۱۹	سعی می کنم برای گذران زمان از محله خودم استفاده کنم.	
						۰/۷۶۱	به فضای گذر و محله ای که در آن زندگی می کنم وابسته ام.	
۰/۸۲۳	۰/۷۵۷					۰/۸۰۳	این گذر برای من اهمیت دارد و به من ارزش می دهد.	علاقه مکانی
						۰/۷۸۴	احساس می کنم گذر بخشی از وجود من شده است.	
						۰/۷۵۹	با بودن در گذر احساس تعلق خاطر زیادی می کنم.	
						۰/۷۰۱	از گذران اوقات فراغت در گذر احساس خوشحالی می کنم.	

		۰/۷۳۹					حضور همسایگان در سطح گذر باعث تعلق خاطر من به آن شده است.
--	--	-------	--	--	--	--	---

جدول ۴- بررسی ضریب همبستگی معیار به صورت دو به دو

Figure 4. Investigation of Criterion Correlation Coefficient in Pairs

		تعاملات اجتماعی	هویت مکانی	امنیت	جذابیت مکانی	وابستگی مکانی	حس تعلق در مکان
تعاملات اجتماعی	F5 Pearson Correlation Sig (2-tailed)	۱	۰/۶۶۹** ۰/۰۰۰	۰/۵۸۹** ۰/۰۰۰	۰/۶۲۶** ۰/۰۰۰	۰/۶۹۴** ۰/۰۰۰	۰/۶۹۴** ۰/۰۰۰
هویت مکانی	F1 Pearson Correlation Sig (2-tailed)		۱	۰/۴۷۷** ۰/۰۰۰	۰/۶۷۴** ۰/۰۰۰	۰/۶۳۶** ۰/۰۰۰	۰/۴۹۲** ۰/۰۰۰
امنیت	F5 Pearson Correlation Sig (2-tailed)			۱	۰/۴۷۷** ۰/۰۰۰	۰/۵۶۲** ۰/۰۰۰	۰/۵۸۷** ۰/۰۰۰
جذابیت مکانی	F6 Pearson Correlation Sig (2-tailed)				۱	۰/۴۹۲** ۰/۰۰۰	۰/۵۰۹** ۰/۰۰۰
وابستگی مکانی	F2 Pearson Correlation Sig (2-tailed)					۱	۰/۶۰۰** ۰/۰۰۰
حس تعلق در مکان	F4 Pearson Correlation Sig (2-tailed)						۱

**. Correlation is significant at the 0.01 level

جدول ۵- نتایج آزمون واریانس

Figure 5. Total Variance Explained

Factor	Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Variance % Cumulative
تعاملات اجتماعی	۱/۷۴۴	۱۷/۴۴	۱۷/۴۴
حس تعلق مکانی	۱/۵۹۵	۱۵/۹۵	۳۳/۳۹
امنیت مکانی	۱/۴۴۲	۱۴/۴۲	۴۷/۸۱
وابستگی مکانی	۱/۲۰۱	۱۲/۰۱	۵۹/۸۲
جذابیت مکانی	۱/۰۵۴	۱۰/۵۴	۷۰/۳۶
هویت مکانی	۰/۹۲۷۷	۹/۲۷۷	۷۹/۶۳۷

Extraction Method: Principal Axis Factoring.

بحث

همانگونه که پیشتر اشاره شد، هدف پژوهش حاضر، بررسی و تبیین عوامل موثر بر تقویت مردم گرایی گذر کوتی بوده است. فلذا، داده ها براساس تحلیل عاملی مورد سنجش قرار گرفتند و سپس در مرحله آخر مقدار واریانس پیش‌بینی شده توسط عامل‌ها نیز سنجیده شد. همانطور که در جدول ۵ مشاهده شد، تمام عامل‌ها میزان کافی از درصد واریانس متغیرها را تبیین کردند. از این رو، همه آنها به عنوان متغیر مورد سنجش در تبیین عوامل موثر بر خلق فضای مردم‌گرا در این پژوهش شناسایی شدند و در ادامه براساس میزان اهمیت رتبه بندی شده اند. در این میان نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مهمترین عامل موثر در تقویت کیفیت مردم گرایی در این گذر، خلق تعاملات اجتماعی در این محدوده است که ۱۷/۴۴ درصد از کل واریانس را شامل می‌شود. این عامل به بررسی شکل‌گیری ارتباطات اجتماعی ساکنان با دوستان و همسایگان به عنوان یکی از پایدارترین و مهم‌ترین عوامل خلق مکان مردم‌گرا اشاره می‌کند. بنابراین چنانچه طراحی گذر کوتی به گونه‌ای باشد که زمینه تعاملات اجتماعی کاربران را به صورت خودآگاه و ناخودآگاه فراهم آورد، این امر بتدریج منجر به تقویت کیفیت مردم گرایی در آن گذر خواهد شد. همچنین این نتیجه تأیید می‌کند که طراحان محیط می‌بایست بیشترین تلاش و سرمایه‌گذاری خود را در بکارگیری راهبردهایی کنند که منجر به شگل‌گیری فضاهائی جمعی با امکان خلق تعاملات اجتماعی بیشتر و متنوع‌تر گردد. (۴۱) این رابطه معنادار میان شکل‌گیری تعاملات اجتماعی در یک مکان، با خلق و تقویت فضای مردم‌گرا؛ مشابه یافته‌های حاصل از مطالعات بیات و همکاران (۱۴۰۲)، آیلو و همکاران (۲۰۱۰) و براون و همکاران (۲۰۰۵) است. (۱۲-۱۴)

عامل موثر دوم مربوط به حس تعلق کاربران به مکان است که ۱۵/۹۵ درصد از کل واریانس را به خود اختصاص داده است. حس تعلق تعیین‌کننده میزان ارتباط و پیوند عاطفی میان فرد با محیط خود در طول زمان و بازتابی از ارزیابی‌های ذهنی-عاطفی او است که در نهایت کاربران آن محیط را جزئی از دارائی‌های خود می‌دانند. بنابراین طراحان محیط می‌توانند با استفاده از این پتانسیل، با رویکردهای مختلف طراحی، ارتباط

عاطفی فرد با مکان را حفظ و ارتقا بخشند. این نتیجه با یافته‌های حاصل از مطالعات مک کرچر و همکاران (۲۰۱۵)، تانر و همکاران (۲۰۰۸) و بارتون (۲۰۰۳) مشابه می‌باشد. (۲۸-۲۶)

سومین عامل موثر در تقویت مردم گرایی فضاهای شهری، ایجاد احساس امنیت در آنها است که در این مطالعه ۱۴/۴۲ درصد کل واریانس را شامل می‌شود. احساس امنیت، به منزله یکی از نیازهای اولیه انسان است و در خلق فضای مردم‌گرا اهمیت زیادی دارد چراکه احساس امنیت، تمایل افراد به حضور در یک محل را تقویت می‌کند. (۴۱) نتایج نشان می‌دهند که در محله کوتی طراحان می‌بایست فضائی خوانا و قابل درک که توانائی ایجاد احساس امنیت برای افراد را دارد، خلق کنند تا زمینه حضور هر چه بیشتر کاربران را در یک بستر اجتماعی فراهم آید. این یافته مشابه یافته‌های حاصل از مطالعات کولین (۲۰۱۸)، مویدی و همکاران (۲۰۱۲) و جهانبخش گنجه و همکاران (۲۰۱۵) است. (۲۰-۱۸) چهارمین عامل موثر، وابستگی مکانی است که واریانس ۱۲/۰۱ درصد دارد. در واقع، این عامل نشان دهنده نوع ارتباط فرد با مکان، خواهد بود. به عبارتی دیگر، توانائی گذر برای تأمین نیازهای کاربران در مقاطع مختلف سنی به اشکال مختلف، وابستگی به مکان را در کاربران فراهم خواهد آورد. با توجه به اینکه وابستگی به گذر به ارزیابی مثبت کاربران از دستیابی به امکانات عملکردی در رابطه با ترجیحات رفتاری فرد در آن محیط نسبت به گزینه‌های در دسترس دیگر بر می‌گردد؛ این امر زمانی تقویت شده و تداوم می‌یابد که طراحان محیط، بتوانند میان خواسته‌ها و نیازهای کاربران و محیط گذر، تناسب برقرار کنند. وجود این ارتباط مستقیم، در یافته‌های حاصل از مطالعات گریلو (۲۰۱۰)، حصاری و همکاران (۱۳۹۹) و حصاری و همکاران (۱۳۹۸) مشاهده شده است. (۲۵-۲۳)

واریانس ۱۰/۵۴ پنجمین عامل موثر بر تقویت فضاهای مردم‌گرا در این تحقیق شناسایی شده است. در واقع این عامل تحت تاثیر کیفیات بصری-زیبایی شناسی محیط قرار می‌گیرد که در کنار ارائه عملکرد مناسب فضا، بازخوردهای مثبت ذهنی کاربران را نیز جهت افزایش احساس رضایت آنها از محیط پیرامونشان،

در این تحقیق مشخص شد که شش عامل موثر هم راستا با سایر مطالعات که در بستر داخلی و بین المللی صورت گرفته اند، عوامل موثر بر تقویت و احیاء کیفیت مردم گرایی در گذر کوتی محسوب می گردند. بعبارت دیگر می توان گفت، بر اساس نتایج این پژوهش که بر اساس مطالعات کتابخانه ای، مشاهدات میدانی گذر کوتی و همچنین ابزار پرسشنامه انجام شده، مردم گرایی یک فضا، وابسته به ایجاد هویت مکانی، وابستگی مکانی، حس تعلق، حس امنیت، خلق فضای جذاب و همچنین خلق تعاملات اجتماعی خواهد بود. و نتایج تحلیل های بعدی در این پژوهش نشان می دهد که از میان این عوامل، مهمترین عامل موثر بر تقویت مردم گرایی گذر کوتی از نگاه کاربران آن، خلق تعاملات اجتماعی است که بیشترین درصد واریانس را به خود اختصاص می دهد. این بدان معناست که محیط مردم گرا، محیطی است که پیوند تجربه شده مثبتی را در طول زمان و بدون آگاهی در میان کاربران فضا ایجاد نماید. همچنین هویت مکانی با داشتن کمترین درصد واریانس به عنوان کم رنگ ترین عامل موثر بر مردم گرایی فضا شناسایی شد. از این رو، با توجه به موارد مطرح شده فوق، به نظر می رسد، توجه به این عوامل در رویکردهای برنامه ریزی، طراحی، بازسازی و یا احیاء این گذر می تواند هویت مغفول مانده گذشته آن را بازگرداند و شوق خاموش شده ساکنان و گردشگران را برای حضور در محله و گذر کوتی، بار دیگر برافروزد.

References

1. Habibi S.M. How Modeling and Reorganization of Neighbourhood Structure. Journal of Honar-ha-ye-Ziba 2004;(13): 32-39. (In Persian)
2. Ghafourian M., Hesari E., Peysokhan, M. Privacy in Traditional Houses of Bushehr. Qazvin: Jahad Daneshgahi Press, 2017. (In Persian)
3. Shole M., Yousefi Mashhour S. A Typological Exploration of the Pathways in The Historic Urban Fabric of the Iranian Cities, Case Study of the Historic Urban Fabric if Shiraz, Iran.

فراهم کند. این عامل کاربران را ترغیب به استفاده بیشتر از فضا خواهد کرد و در نتیجه به شکل گیری و تقویت مردم گرایی فضاهای شهری کمک می نماید. این یافته مشابه با نتایج حاصل از مطالعات کارمونا (۲۰۰۶)، دا لوز ریز و لی (۲۰۱۰) و جیمز و همکاران (۲۰۰۹) است. (۱۳،۲۱،۲۲) از سوی دیگر، آخرین عامل موثر بر تقویت مردم گرایی گذر کوتی، تقویت هویت مکان با میزان واریانس ۹/۲۷۷ درصد شناسایی شد. در این تحقیق هویت مکان به عواملی اشاره دارد که هویت فردی اشخاص را در رابطه با محیط فیزیکی شان تعریف می کند و متشکل از تصاویر ذهنی، تجارب، تفکرات، خاطرات، احساسات و تفسیر آنچه که در بستر موجود هست و باید باشد. و نهایتاً با ساختار کالبدی مکان گره خورده و آن را از سایر مکان ها برای کاربران متمایز می سازد. در واقع هویت مکان بازتابی از باورهای شناختی افراد از مکان است، با تدوین راهبردهایی که منجر به بروز هویت های فردی افراد با توجه به هویت مکان گذر، بر مردم گرایی آن موثر بوده و موجب حضور پر رنگ افراد در آن فضا است که با نتایج مطالعات رامکیسون و همکاران (۲۰۱۳)، وانگ و چن (۲۰۱۵) و حبیبی و روحانی (۱۳۹۶) مشابه است. (۱۷-۱۵)

نتیجه گیری

نتایج حاصل از این پژوهش نشان می دهد که در وهله اول، آثاری از نوع تفکرات اجتماعی در سازمان فضایی شهرهای مختلف ایرانی را می توان در گذرهای محلات قدیمی مشاهده نمود که همواره دستمایه مهمی برای احیای ارزش های گذشته در شهرسازی معاصر به شمار می آید و به عنوان ساختار اصلی محلات همواره به صورت یک کل در ترکیب با سایر عناصر و اجزای محلات، مجموعه ای پیوسته را تشکیل می داده اند که به صورتی طبیعی با یکدیگر در ارتباط بوده اند. این مجموعه یکپارچه محصول روابط فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و مذهبی شهروندان بوده که در موقعیت خاصی در محلات قرار می گرفته اند و به عنوان ستون فقرات یک محله تعریف می شدند. یکی از کارکردهای اصلی گذر در شهرسازی سنتی خلق فضای مردم گرا بوده است که در شهرسازی معاصر توجه کمتری به این ویژگی شده است. با توجه به مطالعات انجام شده

- through the mediation of social cohesion. *International Journal of Community Well-Being*, 5(4), 711-732.
13. Aiello A., Ardone R., Scopelliti M..Neighborhood Planning Improvement: Physical Attributes, Cognitive and Affective Evaluation and Activities in Two Neighborhoods in Rome, Evaluation and Program Planning 2010; 33(3): 264-275.
  14. Brown R., Dorius S., Krannich R. The Boom-Bust-Recovery Cycle: Dynamics of Change in Community Satisfaction and Social Integration in Delta, Utah. *Rural Sociology* 2005; 70(1): 28-49.
  15. Ramkissoon H., Smith L. D. G., Weiler B. Testing the Dimensionality of Place Attachment and its Relationships with Place Satisfaction and Pro-Environmental Behaviors: A Structural Equation Modeling Approach. *Journal of Tourism Management* 2013; 36: 552-566.
  16. Wang S., Chen J. S. The Influence of Place Identity on Perceived Tourism Impacts, *Annals of Tourism Research* 2015; 52: 16-28.
  17. Habibi K., Rouhani Choolaei E. Qualitative Evaluation of the Change of Elements of the Ancient Iranian City to the Modern City in Order to Revive Urban Places with Iranian-Islamic Identity. *Islamic Iranian City Study* 2016; 21:5-18. (In Persian)
  18. Colleyne, J.P., Auge M. *Urban Anthropology*. Translated by Naser Fakouhi. 3rd Edition. Tehran: Nashre Ney; 2018. (In Persian)
  19. Moayedi M., Alinejad M., Navaei H. Reviewing the Role of Urban Landscape Components in Promoting Urban Planning Knowledge. 2019; 3(3), 83-108. (In Persian)
  4. Hesari E., Ghafourian M. Explaining the Concept of Neighbourhood and Multiple Shaping Dimensions in Urban Areas. First Conference of Urban Sustainable Development. 2014: 99-106. (In Persian)
  5. Azizi M.M., Sustainable Residential Neighbourhood: The Case Study of Narmak Neighborhood, Tehran. *Journal of Honar-ha-ye-Ziba* 2006; 27: 35-46. (In Persian)
  6. Sultan Zadeh H., *Urban Spaces the Historical Texture of Iran*. 5th Edition. Tehran: Cultural Research office. 2012.
  7. Osmond H. *Function as the Basis of Psychiatric Ward Design*. New York: Holt Rinehart and Winston;1957.
  8. Lang J.,*Creating Architectural Theory: The Role of the Behavioral Sciences in Environmental Design*. Translated by Alireza Eini far, Publisher: University of Tehran, Tehran; 2007. (In Persian)
  9. Madanipour A., *Design of Urban Spaces;An Inquiry into a Socio-Spatial Process*. 3rd Edition. Translated by Farhad Mortezaei, Tehran: Urban Processing and Planning Co, 2008. (In Persian)
  10. Altman I. *The Environment and Social Behavior, Privacy, Personal Space, Territory, Crowding*. Translated by Ali Namazian. 3rd Edition. Tehran: Shahid Beheshti University Publication; 2015. (In Persian)
  11. Carmona M. *Public Places, Urban Spaces*. Oxford. Elsevier: Architectural Press;2006.
  12. Bayat, F., Hesari, E., Ghahremani, S., Besharati Kivi, S., Hamidi, R., & Hamidi, N. (2022). Analyzing the causal model between place attachment and social participation in residences

- comparative study of the components affecting the formation of a sense of belonging in the old and new context of Tabriz. *Building Engineering and Housing Science* 2021; 26. (In Persian)
27. Tanner B., Cheryl T., Desleigh, J. Restoring and Sustaining Home: The Impact of Home Modifications on the Meaning of Home for Older People, *Journal of Housing For the Elderly* 2008; 22(3): 195-215.
  28. Barton H. *Shaping Neighborhoods*. New York: Spon Press; 2003.
  29. Kanin A.H. *Geography of Bushehr Province (Emphasys on Bushehr Peninsula)*. Aeine Ketab Press. Tehran: 2009. (In Persian)
  30. Rasaei Kashook S. *Shokouhe-Aboushehr*. Bushehr: Shorou Press; 2005. (In Persian)
  31. Khezrpour N., Noghsan Mohammadi M. Investigating the Ability to Create Collective Memories in the Public Spaces of Historical Context Neighborhoods in Bushehr. *Fourth International Conference on Research in Science and Technology*, San Petersburg, Russia: July 2015.
  32. Hedayat A., Tabaeian S.M. The Survey of Elements Forming Houses and Their Reasons in the Historical Fabric of Bushehr. *Jornal of Hot and Dry Climate* 2015; 3(3):35-52.
  33. Oppenheim A.N. *Questionnaire Design, Interviewing and Attitude Measurement*. 2nd Edition. Continuum; 2000.
  34. Barnett L. "The Playful Child: Measurement of Disposition to Play", *Play and Culture Journal* 1991; 4(1): 51-74.
  - Security Feeling in Urban Public Spaces, Case Study: Evin Neighborhood in Tehran. *Journal of Social Security* 2012; 35: 159-191. (In Persian)
  20. Jahanbakhsh Ganjeh S. Taheri Z., Mozaffari Nia S., Ghasemipour M. The Effect of Crime Experience on the Sense of Security. *Journal of Social Security* 2015; 47: 63-84. (In Persian)
  21. Da Luz Reis A., Lay M. Internal and External Aesthetics of Housing Estates. *Environment and Behavior* 2010; 42(2): 271-294.
  22. James R., Carswell A., Sweaney A. Sources of Discontent: Residential Satisfaction of Tenants from an Internet Ratings Site. *Environment and Behavior* 2009; 41(1): 43-59.
  23. Grillo M., Teixeira M., Wilson D. Residential satisfaction and civic engagement: Understanding the Causes of Community Participation. *Social Indicators Research* 2010; 97(3): 451-466.
  24. Hesari E., Moosavi S.M., Rohani A. Investigation the Relationship Between Place Attachment and Community Participation in Residential Areas: A Structural Equation Modelling Approach. *Journal of Social Indicators Research* 2020; 151: 921-941.
  25. Hesari E., Peysokhan M., Havashemi A., Gheibi D., Ghafourian M., Bayat F. Analyzing the Dimensionality of Place Attachment and Its Relationship with Residential Satisfaction in New Cities: The Case of Sadra, Iran. *Journal of Social Indicators Research* 2019; 142(3): 1031-1053.
  26. Norouzizadeh, Z., Bayat, F., Besharati Kivi, S., Rohani, A. R., Hamidi, R., Hamidi, N., Zare, N. Evaluation and

38. Oldenburg R. The Great Good Place : Cafés, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, and Other Hangouts at the Heart of a Community. 1999; Cambridge.
39. Field A.P. Discovering Statistics Using SPSS. 2nd Edition. London: Sage Publications; 2005.
40. Pallant J. SPSS Survival Manual A step by step guide to data analysis using IBM SPSS. 7th Edition. Routledge; 2020.
41. Ahmadi, R., Ghahremani, S., Kivi, S. B., Bayat, F., Zareh, N., Rohani, A., Hamidi, R., Hamidi, N., Ghamisi, K. & Janianpour, P. Investigating social factors of residential satisfaction and the impact on housing price in spontaneous settlements in tehran fringe. Open Access Library Journal, 2022; 9(10), 1-21.
35. Kazemeini M, Ghafourian M, Hesari E. Recognizing Social Variables affecting on the sense of identity in the neighborhoods of Iranian - Islamic Cities- Case Study: Shanbedi Neighborhood, Bushehr. Iran University of Science & Technology 2020; 8(1) :27-40. (In Persian)
36. Sobhani Fard Y. Akhavan Kharazian M. Advanced Command Analysis Tutorial with AMOS, LISREL, SPSS To Compile Scientific Papers, PhD, Master Theses and Organizational Researches. Tehran: Imam Sadiq University Press; 2015. (In Persian)
37. Ghafourian M, Hesari E, PeySokhan M. Recognition of the impacts of consecration culture on the social-physical frame of urban neighborhoods (Case study: Neighborhoods of district 12 of Tehran). Jria. 2015; 3(2) :114-130. URL: <http://jria.iust.ac.ir/article-1-258-en.html>